

Branislava PAUNOVSKA – STEVČEVSKA

The author wanted to present the uncover of superstition, sorcery and magic treatment she had found in some frescoes painted by Macedonian peasants. All those churches were decorated by frescoes in the XIXth century, and they had a significant role in the spreadness of health culture, literacy and for cherishing cultural traditions in common folk. Many frescoes show the devil symbolizing the harmful effects of magic treatment and sorcery to patients.

From the ethno-medical point of view, these frescoes present the important documents on the health culture of Macedonia in the XIXth century. They evidently showed the low level of the health culture of the common folk, and even the church itself fought against many charlatans, quack doctors, and cheaters who used to cheat credulous people.

□ zographs (old painters).

Jurica BAČIĆ

U arhivskim dokumentima, ponajviše u sudskim zapisnicima staroga Dubrovnika, susreće se mnoštvo podataka o raskalašnom, nemoralnom i vrlo slobodnom javnom životu. Moralna neobuzdanost je prožimala sve slojeve stanovništva; od nje ne bijahu imuni ni trgovci, ni vlastela, ni zanatlije, ni seljaci. Pa, ako je suditi po arhivskim podacima, nije bilo ni velike razlike u amoralnom ponašanju između muškaraca i žena. Premda dubrovački Statut ne pravi razliku između žena različitih društvenih slojeva, što znači da su pred zakonom jednake i građanke i sluškinje i žene kmetova, ipak je neuporedivo više arhivskih podataka o razuzdanom i nemoralnom životu pučanki nego vlastelinki (vladika). Vlast je uvijek štitila sebe i sebi slične, a i one od kojih je neposredno ovisila.

O seksualnoj izopačenosti vladike govori omanji, u kamenu uklesani prikaz seksualnog odnosa žene-vlastelinke i velikog psa, a koji se i danas nalazi u pročelju kneževa dvora.

Ipak, najveći broj sudskih dokumenata se odnosi na prekršaje, silovanja, prostituciju, svađe i tuče, uglavnom vezane za imena sluškinja, a rjeđe za žene zanatlija, kmetova ili trgovaca.

Seksualnoj raskalašnosti, bludu i prostituciji su u starom Dubrovniku pogodovala dva momenta. S jedne strane, veliki broj sluškinja odnosno ženske kućne posluge, a s druge strane, razuzdanost mlade (a i ne samo nje) dubrovačke vlastele i sinova bogatih trgovaca kojima su, nakon dužeg odsustva s kopna, moralne sponje bile na vrlo labilnom lancu. A zbog biranja žena s većim mirazom, dugotrajnih zaruka i sl. ženili su se relativno kasno. Već 1282. god. advokat Vitalj Binčulić, u ime svoga klijenta Marina Rize, traži da mu se vrati Stana, njegova sluškinja kupljena za 7 perpera. Stanu je kupio od njenih roditelja u gladno doba, o čemu je imao ispravu, ali mu je ista ukradena. Stana se na saslušanju brani tvrdeći da nije istina da mu je ona robinja, već ljubavnica.

Pojavom epidemije sifilisa, a i drugih spolnih bolesti, sluškinje u vlastelinskim kućama još više postaju spolni objekt svojih gospodara. Naime, mlade, zdrave seoske djevojke su, uglavnom, za doba svoje najranije mladosti uzimane u gradske, vlastelinske kuće, gdje su ostajale ili do udaje, odnosno do duboke starosti, ili smrti. Mnoge od njih, nenaviknute na život u gradu, izložene maltretiranju i ponižavanju najgore vrste, bježe natrag na selo. Veliki je broj sudskih akata koji se odnose na kazne izdate ovakvim prestupnicama.

Iako u XIV i XV stoljeću u Dubrovniku ima nekoliko javnih kuća, očevi daleko više vole da im sinovi imaju seksualne odnose sa sluškinjama, u vlastitoj kući, jer je time sve »neprijatno« ostalo u krugu porodice, a i mogućnost spolne zaraze svedena na minimum. Iz tih mnogobrojnih veza rađala su se nezakonita djeca, a da je u Dubrovniku bilo mnogo vanbračne djece, govore mnogobrojne oporuke, notarski spisi i sudska akta. Kako se čini, u Republici nije bilo uopće sramota imati nezakonito dijete ili više njih. Veliko mnoštvo arhivskih dokumenata ukazuje na to da Dubrovčani vole i paze svoju djecu rođenu izvan bračnih okvira. Čak ih preporučuju svojim zakonitim ženama i zakonitoj djeci, zahvaljujući ili moleći da ih smatraju svojom braćom, sestrom, odnosno članovima porodice.

Pa i prema nezakonitim ženama Dubrovčani se, uglavnom, odnose s pažnjom i nježnošću, nagrađujući ih bilo u novcu, bilo u poklonima, bilo ostavštinom. Ti pokloni su, pak, bili vrlo privlačni siromašnim seljacima i zanatlijama, pa zbog toga i seksualna veza žene pučanina i vlastelina nije osuđivana, a često je bila od koristi.

Može se slobodno reći da nije bilo vlastelina, odnosno boljeg bogatijeg građanina koji nije imao nezakonito dijete. Zbog toga i 1432. g. vlada uređuje Dom za nahočad, gdje je svaka žena, bez iznimke i bez rizika proganjanja, mogla donijeti neželjeno dijete, a za čiji se daljnji odgoj brinula Republika.

Javne kuće i javne ženske su imale točno određenu svoju lokaciju, određeni dio grada. Starješina javne kuće, dvorca-castelleta, bila je *bate-sa di peccatrices*, »opatica griješnica«. Osim tu, javne ženske se moglo sresti povremeno i u drugim djelovima grada, gdje su živjele po dvije ili više njih, rjeđe same, a najčešće pod okriljem kakve starije žene ili udovice. U tim ulicama se uvijek do kasno u noć zabavljalo, galamilo, terevenčilo, a što je izazivalo proteste susjedstva i poštenijih građana. Tuče i svađe su bile sastavni dio ritma i načina življenja, čiji je krajnji ishod, uglavnom, bio sudski zapis. Da je i pravda ondašnjeg vremena nejednakim mjerilom određivala težinu prijestupa, potkrijepit ćemo s nekoliko arhivskih podataka.

12. rujna 1495. g. je odlučeno da se uhapsi Milica, sa stanom u širokoj ulici, a zbog slaba glasa i pokvarenog života. Cijeli dan se mora držati vezana za kola, voziti po gradu i šibati, a zatim zauvijek protjerati iz grada.

S druge strane, pak, 29. travnja 1475. g. su kažnjena tri vlastelina što su kod Sv. Jakova od Višnjice silovali jednu djevojku. Sva trojica su osuđena na osam mjeseci zatvora, dvojica moraju platiti po 50 perpera globe; ali nisu protjerani iz Republike.

25. siječnja, 1476. g., Franjo Gučetić je tužio sudu svoje dvije sluškinje koje su pustile uveče dva vlastelina u njegovu kuću. Jedan je s jednom otišao u djevojačku sobu, a drugi je ostao u dvorištu. Prilikom bijega su uhvaćene, sprovedene kroz grad i na Pločama su im odsječeni nosevi, a vlastela su kažnjena sa 6 mjeseci zatvora.

Godine 1484. optužio je jedan trgovac svoju sluškinju Radosavu za krađu. Iako ona tvrdi da je tu noć provela s đakonom Antulinovićem, odsječen joj je nos, dok se đakonu nije ništa dogodilo.

Godine 1464. žena Paska Celubinović je tužila sudu popa Vlahu Dupetinu jer se noću uvukao njoj u stan. Na traženje kneza i vlade da se primjerno kazni, biskup je odgovorio da se on malo brine o onome što je protiv časti grada, a drugima loš primjer. Nakon toga Malo vijeće kazni popa Vlahu progonstvom iz Republike za dvije godine, i to zato da bi ostali svećenici bili opomenuti da ne čine istu grešku.

28. travnja 1500. g. vlastelin koji je bio na dužnosti u Lovrijencu kažnjen je zatvorom od 6 mjeseci i izgubio je vlastelinska prava i časti na tri godine zbog toga što je noću uveo u tvrđavu žensku osobu sumnjiva morala, s kojom je vršio bludne radnje. Slično je 1505. g. kažnjen pjesnik Ilija Crijević, jer je dovodio ženske u tvrđavu Soko u Konavlima, ali mu je kazna gubitka prava i časti vlastelinskih za pet godina već nakon 5 mjeseci oproštena.

Međutim, 19. studenog, 1549. g. kažnjen je Nikola Debeljić iz Lopuda zbog pokušaja silovanja time što mu je zaplijenjeno sve pokretno i nepokretno imanje, osim ženina miraza, a vlada obećava 200 dukata onome tko Nikolu uhvati živa ili mrtva. Ako se uhvati odsječci će mu se desna ruka i izvaditi oba oka.

Godine 1563. je jedan seljak iz Zatona morao vjenčati neku seljanku iz Ljupča koju je silovao. Uz to joj mora dati 100 škuda za miraz i odležati u tamnici tri mjeseca. Pobjegne li, može ga svatko ubiti, a cim se uhvati biti će obješen.

Godine 1573. su tri vlastelina zbog silovanja neke djevojke kažnjena globom od 100 dukata i tri mjeseca zatvora.

Godine 1634. su zbog nemoralnog vladanja i skandaloznog načina života kažnjene Marica Rešetina i Anukla. Sprovedene su kroz grad na magarcu, vezane za »berlinu«, dobile tri žiga na licu i po 25 udaraca, te zauvijek protjerane iz Republike. Tri vlastelina, njihova saučesnika, progna-na su u Konavle i u Ston, na dvije, odnosno godinu dana.

Javne ženske u Dubrovniku ne samo da se slobodnije vladaju i kreću; one su i, povremeno, bogatije, materijalno neovisnije od udatih žena i djevojaka. Zbog toga se i raskošnije odjevaju, više pažnje i novaca iz-

daju na odjeću i obuću. Kadikad, u godinama nestašice, to toliko upada u oči da mora intervenirati i vlada, pa tako i 21. ožujka 1624. g. donosi detaljne propise o odjevanju i zabrani luksuza.

Godine 1652. Senat zabranjuje prostitutkama da nose muška odijela, ni danju, ni noću, inače će biti izložene na »berlinu«, a onaj koji bude s njima u društvu biti će osuđen na tamnicu od 6 mjeseci.

Vjerojatno je veliki broj konkubina i prostitutki u starom Dubrovniku bio uvjetovan i društvenim običajem kojim je roditelj određivao budućeg bračnog druga, tj. brak je uglavnom bio dogovoren roditeljskim međusobnim trgovačko-staleškim sporazumom. A s obzirom na to da se jednom sklopljen brak vrlo teško, ili nikako nije mogao raskinuti, jer zakoni crkve to nisu dopuštali, odsustvo ljubavi u braku ili nezadovoljstvo zbog prisilne ili nepoželjne bračne veze muškarci su kompenzirali u izvanbračnim susretima, u traženju i nalaženju oduška izvan braka, a što je kadikad rezultiralo povremenim i privremenim odlascima u javnu kuću ili pak u konkubinat.

Uza sve to, javne ženske nisu nikada bile društveno cijenjene kao udate žene ili djevojke, odnosno žene solidnog morala, a što potvrđuje i npr. prosvjed Luke Stullija iz 1812. g. kojim odbija da pregledava »donne pubbliche«, smatrajući to nečasnim poslom, poslom kirurga, a ne fizikusa.

Literatura

1. Bazala V.: Pregled povijesti zdravstvene kulture dubrovačke republike. Dubrovački horizonti, Zagreb 1972; — 2. Dinić — Knežević D.: Položai žena u XIII i XIV vijeku. Srpska akademija nauka i umetnosti, knj. CDLXIX, Beograd, 1974; — 3. de Diversis F.: Opis položaja, zgrada, državnog uređenja i pohvalnih običaja starog grada Dubrovnika. Dubrovnik, 3:11, 1973; — 4. Foretić V.: Opće prilike u Dubrovniku u XIII i XIV stoljeću. Spomenica 650-godišnje ljekarne »Male Braće« u Dubrovniku. Zagreb, 1968; — 5. Jeremić R., Tadić J.: Prilozi za istoriju zdravstvene kulture starog Dubrovnika. Biblioteka Centralnog higijenskog zavoda, Beograd, 1938; — 6. Tadić J.: O pomorstvu Dubrovnika u XVI i XVII stoljeću. Dubrovačko pomorstvo, u spomen 100 godina Nautičke škole u Dubrovniku, 1952; — 7. Iz Dubrovačkog arhiva, Consilium minus, 14, 213', 27, 13, 227, 280; — 8. Iz Dubrovačkog arhiva, 206; — 10. Iz Dubrovačkog arhiva, Consilium Rogatorum, 28, 201; — 11. Iz Dubrovačkog arhiva, Consilium minus, 16, 154; — 12. Iz Dubrovačkog arhiva, Consilium consilium minus, 23, 167; — 9. Iz Dubrovačkog arhiva, Lamenta de foris, 46, Rogatorum, 49, 92-93, 56, 260, 216, 62, 35-36, 252; — 13. Iz Dubrovačkog arhiva. Diversae cancelariae, 39.

Jurica BAČIĆ

In the most cases the source of venereal diseases originates in the sexual promiscuity and licentious way of life.

Already before the European epidemic of syphilis, the archival material in Dubrovnik contained some notes on promiscuous women, concubines and prostitutes. As could be seen from the court documents, those women were mainly members of the commercial class, servants and newcomers from the neighbouring regions of the Republic.

It was quite clear that women belonging to rich aristocracy took also part in an ungovernable and unruly life of the medieval Dubrovnik, although that fact was safely hidden away from the public, especially from »records in books«.

Presenting us some very characteristic examples, the author communicates moral and social changes in the Republic of Dubrovnik during the XIVth and XVth centuries in order to clear up moral insensibility and unbridledness of the society of Dubrovnik relative to women regardless their social class and profession.